บทที่ 1
บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

ไผ่ เป็นพืชที่มูลนิธิโครงการหลวงได้มีการนำเข้ามาทดสอบและปลูกในพื้นที่สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง และขยายไปยังพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหลายแห่งผ่านทางโครงการป่าชาวบ้าน จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ไผ่ เป็นพืชที่เกษตรกรให้ความสนใจเลือกที่จะปลูกในพื้นที่ทำกิน เนื่องจากเกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์ได้เร็วกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มไม้ต่างถิ่นและไม้พื้นถิ่น อีกทั้งไผ่เป็นพืชที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์ทั้งในด้านการบริโภคและเป็นไม้ใช้สอยและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

หวาย เป็นพืชท้องถิ่นที่ชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีการใช้ประโยชน์ในแง่การบริโภคและใช้สอยภายในครัวเรือน และสามารถสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยแบ่งการใช้ประโยชน์เป็น 2 ประเภทคือ 1) หวายตัดหน่อ และ 2) หวายใช้เส้น โดยที่หวายตัดหน่อสามารถปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจ มีโรคและศัตรูพืชทำลายน้อย ทนต่อสภาพแห้งแล้งได้ดี แต่การเลือกตัดหน่อหวายของเกษตรกร บ้างตัดต่ำชิดดินทำให้ตาข้างส่วนโคนของหวายซึ่งจะเจริญเป็นหน่อใหม่ถูกทำลาย บ้างไม่มีการทยอยตัดหน่อหวายออกไปใช้ประโยชน์ ทำให้ไม่เกิดการแตกหน่อใหม่ ทำให้ผลผลิตหน่อหวายลดลง สำหรับหวายใช้เส้นนั้นสามารถสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง โดยใช้เป็นวัตถุดิบในการจักสาน ทำเครื่องเรือน เครื่องใช้ และเฟอร์นิเจอร์ แต่หวายใช้เส้นมีอายุการเก็บเกี่ยวนานประมาณ 7-10 ปีขึ้นไป และการเก็บเกี่ยวค่อนข้างยากลำบาก พื้นที่ปลูกมีน้อย เนื่องจากหวายสำหรับใช้เส้นนี้ต้องปลูกภายใต้ร่มเงาร่วมกับป่า ทำให้วัตถุดิบหวายที่ใช้ในการแปรรูปขาดแคลน รวมถึงวิธีการการเก็บเกี่ยวและการรักษาหวายหลังการเก็บเกี่ยวยังไม่ดีพอทำให้หวายมีคุณภาพต่ำ ซึ่งคุณภาพของหวายเป็นตัวกำหนดราคาและความต้องการของผู้ซื้อที่จะนำไปทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ

จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า ไผ่ที่อยู่ในพื้นที่สูงเริ่มตายขุย คือ ไผ่ออกดอกแล้วทำให้ไผ่ตายหมดทั้งกอ อาทิเช่น ไผ่ซางป่า ไผ่หก ไผ่เป๊าะ ไผ่เลี้ยง ทำให้เกษตรกรขาดรายได้จากการขายหน่อไผ่และนำลำไผ่ไปใช้ ซึ่งไผ่ที่นำมาปลูกกันส่วนมากในปัจจุบัน จะไม่ทราบอายุที่แน่นอน และไม่ทราบแหล่งกำเนิดที่แน่ชัด ซึ่งวงจรชีวิตของไผ่กว่าจะออกดอกได้ใช้เวลาไม่แน่นอนตั้งแต่ 1-150 ปี ซึ่งเป็นวงจรชีวิตที่ค่อนข้างยาวนาน แต่ไม่มีใครสามารถทราบได้อย่างชัดเจนถึงกำหนดการออกดอกของไผ่และไม่มีวิธีใดที่จะทราบอายุที่แน่นอนของไผ่ ถ้าไผ่เกิดออกดอกพร้อมกันแล้วอาจจะทำให้ไม้ไผ่เหล่านั้นสูญพันธุ์เร็วยิ่งขึ้น ถ้ามิได้มีการเอาใจใส่บำรุงรักษาอย่างถูกหลักวิธี ยกเว้นรู้ที่มาของพันธุ์ไผ่นั้น ๆ เช่น เพาะจากเมล็ด สำหรับหวาย ลำต้นถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้ในลักษณะเดียวกันกับไม้และไม้ไผ่ ส่วนประกอบภายใ ลำต้นของหวาย ส่วนใหญ่ประกอบด้วยเซลลูโลส ซึ่งก็เป็นส่วนประกอบสำคัญของไม้ และไม้ไผ่เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าหวายถูกแมลงและเชื้อราจำพวกเดียวกันกับที่เข้าทำลายไม้ และไม้ไผ่เข้าทำลายอยู่เสมอ การจัดการที่ถูกต้องหลังการเก็บเกี่ยวโดยเฉพาะกับหวายขนาดใหญ่ภายในเวลา 1- 2 วัน หลังการตัดฟันเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาคุณภาพและความคงทนในการใช้ประโยชน์

ดังนั้นเพื่อให้การใช้ประโยชน์จากไผ่และหวายมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน ควรมีการสำรวจความหลากหลายชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของไผ่ในพื้นที่เพื่อจะได้เลือกชนิดพันธุ์ไผ่ให้เหมาะสมกับ

การเติบโตและใช้ประโยชน์ของแต่ละพื้นที่ และปลูกรวบรวมชนิดพันธุ์ไผ่ที่เกิดจากการเพาะเมล็ดเพื่อเป็นแหล่งพันธุกรรมไผ่ ศึกษาวิธีการจัดการแปลงปลูกไผ่ที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพผลผลิตไผ่ รวมถึงวิธีการเก็บเกี่ยวหวายสำหรับการบริโภคและวิธีการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวลำหวายที่เหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมปลูกและเพิ่มช่องทางในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน อันจะเป็นแรงจูงใจในการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาเป็นการปลูกพืชอายุยาวร่วมกับป่าและลดการใช้สารเคมีบนพื้นที่สูง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อสำรวจความหลากหลายชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของไผ่ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

2.2 เพื่อปลูกรวบรวมชนิดพันธุ์ไผ่ที่เกิดจากการเพาะเมล็ด

2.3 เพื่อศึกษาวิธีการจัดการแปลงปลูกไผ่ที่เหมาะสมบนพื้นที่สูง

2.4 เพื่อศึกษาวิธีการเก็บเกี่ยวหวายสำหรับการบริโภค

2.5 เพื่อศึกษาวิธีการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวลำหวายที่เหมาะสม

3. ขอบเขตโครงการวิจัย

3.1 การวิจัยและพัฒนาการปลูกไผ่บนพื้นที่สูง

1) การสำรวจความหลากหลายชนิดพันธุ์และการใช้ประโยชน์ของไผ่ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 15 พื้นที่

2) การปลูกรวบรวมชนิดพันธุ์ไผ่ที่เกิดจากการเพาะเมล็ด 5 ชนิด

3) การศึกษาวิธีการจัดการแปลงปลูกไผ่ที่เหมาะสมบนพื้นที่สูง 1 วิธี

3.2 การวิจัยและพัฒนาการปลูกหวายบนพื้นที่สูง

1) การศึกษาวิธีการเก็บเกี่ยวหวายสำหรับการบริโภค 1 วิธี

2) การศึกษาวิธีการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวลำหวายที่เหมาะสม 1 วิธี

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) Royal Project Research and Development Institute (Public Organization)